

WOMEN CHARACTERS IN JAGODA TRUHELKA'S NOVELS**ŽENSKI LIKOVI U ROMANIMA JAGODE TRUHELKE**

VLASIC, Vesna

Abstract: *In Croatian literature there is no overall insight into the various and wide repertoire of characters and types of women throughout the history of literature. Research and studies conducted are mostly partial and limited to interpretation of individual characters in certain novels and aimed to determine the functioning of types of women in a certain time span of literature. There are different theories on categorizing women fiction characters. In the chosen works of Jagoda Truhelka, novels *Vojača* and *Plein air*, a characterization of female characters in consideration to realized personality will be noticed, and with a preference to two basic female types: mythical type – woman – mother, lover, widow and the individual type. This thesis is a contribution to researching Slavonian female writing and its continuity and omnipresence in Croatian literary tradition.*

Key words: *women characters, novel's *Vojača* and *Plein air**

Sažetak: *U hrvatskoj književnosti nema cjelovitog uvida u raznolik i opsežan repertoar likova i tipova žena kroz književnu povijest. Istraživanja su uglavnom parcijalna i ograničavala su se na interpretaciju pojedinih likova u određenim djelima te se pokušalo odrediti funkcioniranje ženskih tipova u određenoj književnoj epohi. Postoje različite teorije o kategoriziranju ženskih likova u književnim tekstovima. U izabranom korpusu Jagode Truhelke, u romanima *Vojača* i *Plein air* primijenit će se karakterizacija ženskih likova s obzirom na realiziranu osobnost i to referiranjem na dva osnovna tipa mitski tip- žena-majka, ljubavnica, udovica te individualni tip. Ovaj rad doprinos je proučavanju slavonskog ženskog pisma i njegovoj kontinuiranosti i sveprisutnosti u hrvatskoj književnoj tradiciji.*

Ključne riječi: *ženski likovi, romani *Vojača* i *Plein air**

Author's data: Vesna, Vlašić, dr.sc., Požeško-slavonska županija, Požega, Hrvatska,
e-mail: vesna.vlasic@pszupanija.hr

1. Uvod

Lik u književnom djelu je višeznačan, složen pojam te vrlo važan za književnu analizu. U hrvatskoj književnosti nema cjelovitog uvida u raznolik i opsežan repertoar likova i tipova žena kroz književnu povijest. Istraživanja su uglavnom parcijalna i ograničavala su se na interpretaciju pojedinih likova u određenim djelima te se pokušalo odrediti funkcioniranje ženskih tipova u određenoj književnoj epohi. Zanimljiva je rasprava Dragutina Prohaske „Ženska lica u hrvatskoj književnosti“ 1916.god. u kojoj je autor književnopovijesno osjetljiv na načine realiziranja ženske osobnosti u tekstovima muških pisaca. Tragom Prohaske ide i Božidar Petrač u raspravi „Lik žene u hrvatskoj književnosti“. Petrač daje pregled odabranih ženskih likova od 14. do 20.st određujući njihovo oblikovanje književnim razdobljima u kojima su nastajali. Ženske likove u tekstovima slavonskih književnica moguće je kategorizirati obzirom na njihovu realiziranu osobnost. Pitanje koje je moguće postaviti glasi: Je li ženska individualnost potisnuta u skladu s društvenim normama ili je osviještena kao prostor samorealiziranja? Prema odgovoru na to pitanje, možemo izdvojiti dva osnovna tipa ženskih likova:

1. mitski tip- žena-majka, ljubavnica, udovica
2. individualni tip

„Žena je mitski simbol prirode, obnavljanja, cikličnosti, majčinstva. Ona je također simbol slabosti, nagona i žudnje koja podliježe vlastitim „slabostima“ iako je dugoročno sklona kompromisima s društvenim normama“.[7] Mitski tip žene predstavlja ženu u ulozi majke, udovice i ljubavnice iako je upravo ta binarna opozicija majka-ljubavnica čest motiv tematiziranja žene u novelama pa pojedine likove nalazimo kao rubne- prepoznajemo ih i u tipu majke i ljubavnice. „Majka je vrhunac realizacije ženskog principa u djelu. Žena može biti neuka, može voditi posve isprazan život, može biti moralno zaprljana, ali ako je mati to sve opravdava. Njezin je smisao ostvaren“.[7] Ovoj skupini žena pripada Vojača iz povijesnog romana „Vojača“ Jagode Truhelke. Taj tip žene čine one žene koje izdržavaju disciplinu koju im nameće društvena zajednica. Kod njih se ne dovodi u pitanje postojanje njihovih stavova i mišljenja, a ako su već imale nekakve želje, one ih ne realiziraju. One potiskuju svoju tjelesnost, ali i duhovnost zbog socijalne pripadnosti i svjesno se odlučuju žrtvovati u korist obiteljskog života. „Potpun smisao egzistencije one iscrpljuju u obavljanju majčinskih i kućanskih poslova ne žudeći za promjenama. Žena- majka je čuvarica domaćeg ognjišta, moralno i duhovno određena kršćanskim svjetonazorom“ [7] pa joj je mjesto i uloga koju vrši u obitelji tradicijski uvjetovana. Njihova je pozicija prema muževima inferiorna. Takve žene najčešće nemaju naobrazbe, rade „samo“ kućanske poslove i brinu o djeci (dakle, muškarac donosi novac u kuću) pa prema tome nemaju ni pravo glasa pri donošenju odluka, koje se najčešće tiču domaćinstva i djece te se nerijetko nad njima vrši psihičko i fizičko nasilje. Vojaču prepoznajemo kao arhetip majke i supruge.

2. Analiza lika Vojače

Vojaču upoznajemo u prvom dijelu istoimenog romana kao bezbrižnu seosku djevojku koja u prekrasnim pejzažima Ramske doline na čedan način zavodi također bezazlenog Tomu:

„Vojačo –prihvati je on naglo za ruku –Vojačo, ti si malo prvo pjevala da nemaš komu dati cvijet, da ti je dragi daleko, preko tri gore zelene i preko tri vode studene- reci mi, tko je? Kakav je?Gdje je?

Gdje je tvoj dragi?-prionu Toma sve jače.

-Nije daleko-ispenta djevojka i problijedi.

-Nije daleko? Tko je onaj komu si namijenila svoj cvijet- pitaše Toma sve strastvenije. Vojača lagano dignu plahi pogled i ustavi ga na njegovu licu. Onda skide cvijet iza uha i pruži mu ga bez riječi, kušajući da oslobodi svoju ruku njegove. A mladić je samo burno zagrlj i snažno privine k sebi.“ [8] U toj idiličnoj slici prvi nagovještaj problema koji će proizaći iz Vojačinog patarenskog porijekla sluti se u riječima starca Milovana nakon što mu Toma priopći da želi Vojaču za ženu:

„Dakle, Vojaču! Ja ti svoga blagoslova ne kratim. Vrijeme kušnje učvrstilo ti volju i vraćaš se vjeran svojoj djevici. To je pravo, a ona je i zaslužila. No ipak valja da te još jedanput upozorim. Jesi li pomislio da bi mogao doći čas, da bi mogao požaliti što si je uza se privezao, čas kad ti se bude činila preniska, kad ti njeno koljeno bude smetalo i ti je osjećao teretom koji će te priječiti u tvojim željama? Što onda?“ [8]

Vojaču karakterizira njezino siromašno podrijetlo koje u njoj apriori stvara osjećaj manje vrijednosti te je dovodi do pozicije inferiornoga. Ona ne pripada slavonskom ruralnom, hrvatskom prostoru već bosanskom. Postavši bosanska kraljica, kruna joj teško pada, postaje osjetljive naravi i dovoljna joj je tek samo loša primisao da se rasplače. Opterećena je nerazumljivom sudbinom, nesigurna je i smanjene je životne energije. Neprestano je „podvojena između blaženstva i straha, ljubavi i osjećaja nedostojnosti, sreće i plača...“ [2] Raspad Vojačine osobnosti Truhelka gradi sporo, u drugom dijelu on je samo u naznakama, a u trećem dijelu, on je potpun. Toma i Vojača postaju žrtve spletke koju gradi hvarski biskup Toma (njegova zadaća bila je pokatoličenje patarenske Bosne) uz pomoć bana Radivoja i done Elvire. Spletkarenje je imalo za cilj da kralj Toma otpusti voljenu ženu Vojaču i oženi plemkinju Katarinu, kćerku hercega Stjepana Vukčića Kosače, kako bi se spasilo Bosansko Kraljevstvo. Stvarna povijest intervenira kao sudbinska kategorija u životima dva glavna lika: Tome i Vojače. Roman je prepun povijesnih, faktografskih, etnografskih elemenata, ali i fikcije. Suradnja između povijesnog i fikcijskog najuspješnija je upravo u Vojačinu liku. „Vojača je obilježena sindromom pojačane osjetljivosti, kontemplativnošću, opterećena je podrijetlom, neshvatljivom sudbinom, a najviše unutrašnjom nesigurnošću. Tako se pri obradi Vojače Truhelka poslužila impresionističkim postupcima: zamislila ju je kao skup osjećaja, slutnja, sjećanja i dilema u kojima se ipak zrcali duh vremena s lokalno-etnografskim pojedinostima“.[1] Vojače se zapravo ostvaruje samo u djetetu jer je kralj Toma, njezin muž, većinu vremena provodio u ratovima. Što je bliže kraljevskoj kruni, Vojačina zbunjenost i izgubljenost sve je izraženija. Ona se sve češće guši u suzama i

pada u nesvijest. Iako se u jednom trenutku u Vojači javlja želja za znanjem i književnošću (uči talijanski i čita Petrarca) pa čak i otvara utočište za žene te se odlučuje promijeniti vjeru, ne možemo je prepoznati kao individualan tip jer ona to čini, ne iz samoinicijative već iz dokolice te kako bi se osjećala što dostojnijom svoga muža, novopečenog kralja i kako bi u njemu pobudila divljenje. Istovremeno Vojačinu iznenadnu želju za književnošću koristi spletkarica dona Elvira koja čitajući naglas Petrarkin „Kanonjer“ i erotske odlomke iz „Dekameron“ potiče Ivaniševu ljubav prema Vojači. Vojačinu nesigurnost Truhelka pokazuje uvodeći san kao motivacijsko sredstvo. Sanjajući Vojača anticipira vlastitu stvarnost, Toma koji ju je postavši kralj napustio i knez Ivaniš koji je ljubi zamjenjuju uloge: „Učini joj se da je proljeće, a ona se našla u rascvalom vrtu. Njoj do nogu sjedio njen Toma i gledao je pogledom kao onaj Ivanišev od sinoć. U taj čas nije to više bio Toma, već njegov pobratim Ivaniš. Prestrašena htjela se dići da pobjegne, ali on je uto primio za obje ruke i počeo joj govoriti tako strastvene riječi ljubavi da je ostala kao omamljena i obajana. Nejasan glas iznutra šaptao joj da je po nju veoma opasno slušati te izjave nedopuštene strasti, i ona je htjela da zove u pomoć Tomu, ali koliko se god naprezala, nije mogla da izusti ni glaska. Napokon se probudi sva uznojena, a srce joj silno kuckalo“. [8] U Badnjoj noći učinila je Vojača nešto što se smatralo nedoličnim. Ušla je u Ivanišev stan tražeći da joj kaže kakva je vijest stigla od Tome. Pismo je poslao ban Radivoj s viješću da će gospoda tražiti od kralja da se zbog spasa države veže brakom s uglednom porodicom, zato mora raskinuti brak s Vojačom. Ako ne pristane prijete mu bunom i svrgnućem. U takvom stanju, u Ivaniševoj sobi ugledala ju je Elvira i bila je uvjerenjena da je njezina kreposna gospodarica popustila pred Ivaniševim trubadurskim osjećajima i lažna vijest je krenula. Kraj romana donosi prikaz rastanka Vojače i Tome gdje Truhelka gradacijama ostvaruje dramsku napetost. U maniri grčkih tragičnih junakinja Vojača prihvaća sudbinu i žrtvuje se za domovinu i vjeru. Vojača pobuđuje samilost prihvaćanjem svoje sudbine i njenih strašnih posljedica. Iako joj autorica daje mogućnost da vrati Tomu, ona to ne čini nego žrtvujući se za neke više ciljeve postaje heroina. U završnom dijelu imamo također naznake Vojače kao samovoljne žene koja odbacuje ljubav zbog jedne krive optužbe te postaje osoba čija je individualnost potisnuta društvenim normama koje su glasile kako žena kralja mora biti dostojna svoga podrijetla tj. ne smije biti seljačkih korijena. Sudbinu Vojače Truhelka je zamislila kao neizostavno potrebnu, ali i beznadnu žrtvu u teškom povijesnom razdoblju. Jedna od neprikrivenih teza u ovom romanu je: ljubav između muškarca i žene nemoćna je u mijenjanju sudbine, a vjera je iznad svega. Sve ovo potvrđuje još jednom klasifikaciju lika Vojače kao mitskog tipa, žene-majke.

3. Analiza ženskog lika iz romana *Plein air*

Individualne tipove ženskih likova promatramo kao one koje samostalno odlučuju o svojoj egzistenciji bez obzira na vladajuće društvene norme. Individualnom tipu žene pripada Zdenka Podravec iz romana „Plein air“, „Jagode Truhelke“. Te žene za razliku od mitskih ne pripadaju određenoj kategoriji žena, tj. nemaju ono primarno, tradicijsko mjesto u društvu te potpuno samostalno odlučuju o svojoj egzistenciji.

Takvi ženski likovi sami su gospodari svojih postupaka bez obzira na norme zbog čijeg kršenja se uglavnom nalaze u autsajderskoj poziciji. Hans Mayer navodi kako je njihov izbor bez obzira na prihvaćanje šire zajednice, potreba za ovjerenošću pred samim sobom. Dakle, osnovna razlika između mitskih i individualnih tipova je u tome da se likovi prve skupine primarno ostvaruju u sociološkom prostoru. Likovi druge skupine ne pristaju niti na jedan kompromis „nego se samorealiziraju u dubinskoj strukturi koja punim intimnim zgusnućem projicira izrazitu intimnu razliku preko koje One, žene s prijeloma devetnaestog u dvadeseto stoljeće, pronalaze jako mjesto i u poetičkoj paradigmi moderne“. [7] 1897. god. izlazi u nastavcima u „Nadi“ roman Jagode Truhelke, „Plein air“. On je prethodio svim važnijim zbivanjima u hrvatskoj moderni. Iste godine se javlja i programski određuje praški časopis „Hrvatska misao“ te „Novo doba“. Godinu dana kasnije izlazi bečka „Mladost“ i zagrebački „Hrvatski salon“. Roman „Plein air“ pripada počecima hrvatske moderne. To je psihološki roman naglašene feminističke ideje. Roman je građen dvjema paralelnim ljubavnim pričama ispričanim tehnikom tradicionalnog sveznajućeg pripovjedača. Zanimljivo je da se radi o upotrebi muške i ženske forme uz potpunu subjektivizaciju iskaza. Truhelka piše roman u prvom licu, ali u prvom licu progovara muškarac pokazujući svoj odnos prema emancipiranoj ženi. Prema Gaji Pelešu ovdje se radi o homodijetskom pripovjedaču koji je ujedno i lik priče. Isto tako prema Pelešovoj podjeli fabule, u Truhelkinim romanima nalazimo linearnu fabulu. Glavni ženski lik je slikarica Zenka Podravec. Već sam prvi susret sa Zdenkinim likom nosi feminističke natruhe. Zdenka je (što je za ono vrijeme bilo neobično i hrabro) sama gledala operu. Vlatko ju je primjetio na izlasku iz kazališta. Zdenka i Vlatko se upoznaju kad je on obrani od grupe nasrtljivih mladića. Već tada prvi njihov razgovor otkriva Zdenku kao intelektualno superiornu ženu. Zdenka je slikarica koja primjenjuje tehniku plein aira, slika neposredno u krajoliku, nastoji ga zaustaviti kao neku vrstu sadašnjosti, napraviti kopiju prirode, boje i oblika. Zdenka je samostalna žena, intelektualka koja živi s ocem i bratom, zarađuje dajući satove slikanja, štedi i pomaže ocu da namiri dugove. Nije (za ono doba) više u cvijetu mladosti. Njen brat je ovako opisuje:

„Nije više mlada, reče, ali se već odavna svojom snagom pouzdaje u se. Bavi se slikarstvom, i ljudi, koji se u to razumiju, vele da je u nje mnogo dara. Samo ona sama u sebe nema pouzdanja. Veli, da je prekasno počela, kad je nestalo prvoga mladenačkoga još neslomljena žara. A sad drži neku vrst škole. Podučava u slikanju nekolicke djevojčice iz susjedstva. Ali u nje je odvažna volja, šteta što nije muško, od nje je moglo nešto biti. Ona uvijek radi, što je nju volja. I sve je pravo i valjano, što ona radi. A štogod zasluži, toj joj izmegju prsta nestane“. [9] Sa Zdenkom se moglo o svemu razgovarati, zanimala se za talijanske muzeje, crkve, kipove i slike. Obilježila ju je nesretna epizoda iz mladosti, na dan vjenčanje saznaje kako nije jedina žena u životu svog zaručnika. Bila je toliko jaka i ponosna da nije pristala na udaju i nakon što joj je otac rekao da je u dugovima i da mu treba bogati zet. Nakon ovog nesretnog događaja Zdenka je odbijala sve prosce. Vlatku se Zdenka počinje sviđati, no kada je izbjegao javno je upoznati sa svojim prijateljima, strahovito ju je povrijedio. Zdenka Podravec tada jasno iznosi svoje emancipirane stavove: „Mislite li vi, da to čestita

žena ne osjeća uvredom, ako muškarac, pokazavši joj svoj i primivši dokaze njezina interesa, zataji, zaniječe taj interes ne samo pred svijetom nego i pred njom, a zašto? Da sačuva zavratak, i da se kroza nj u zgodan čas može natrag povući, jer što se otvoreno riječima priznalo nije, ono ne važi. No ja vam kažem, da ja nijesam žena, koja strpljivo čeka, da ju muž udostoji, da joj ponudi ruku i srce. I ja u sebi osjećam slobodu, da pokažem svoja čuvstva: osjećam svojim pravom zahtijevati od muža, da mi riječima nedvoumno potvrdi, što je pogledima i vladanjem svojim pokazao, i ne dopuštam nikomu, da se sa mnom i mojim srcem poigra i našali“. [9] Gospođica Podravec je imala i vrlo napredna razmišljanja o braku i iznosi ih u razgovoru s Cvijetom, Vlatkovom sestrom i budućom ženom njenog brata: „Ta ko zna što drijema u djevojci? Još nije ni potpun čovjek sa sedamnaest godina, a hoće već da ragja, da odgaja djecu, sama još neuzgojena. Za tu tešku službu treba gotov čovjek, a to su obično muškarci, kad stupe u brak. Pa onda mjesto da nastoje oko uzgoja mlade žene- mjesto da im um izobrazuju, rugaju se svakom njenom nastojanju oko umovanja. Ženu, mater, domaćicu, to od nje traže, ali ne pitaju, je li k tomu donijela dovoljnih sposobnosti. A kad se onda bračna lagja razbije, svaljuju svu krivnju na ženu.“ [9], „Ne boj se srce moje –tješila ju Zdenka dobrodušno, brišući kist krpom- muževi i ne ljube takozvane učene žene, jer se boje, da bi ih one suviše pronikle i u njima ne vidjele ono savršeno i uzvišeno biće, kakovim muž želi da pred ženom izlazi“. [9] I kad je nakon nezgode s kočijom u kojoj je Zdenka nastradala, Vlatko zaprosi, ona pristaje i objašnjava mu svoje ponašanje: „A znaš li ti sada, zašto sam bila onako-ovako ne ženska? Samo je ono krivo; nijesam htjela, da se sa mnom muž poigra, da mi pokaže ljubav, pa da me onda po svojoj pustoj volji- ili udostoji učiniti svojom ženom- ili da me ostavi, ako mu se ne učinim pristala za tu čast. Razumiješ li? I ja imam svoju slobodnu volju da uzmem ili da ostavim“. [9] Zdenka Podravec se razlikuje od likova žena iz prozних tekstova kraja 19.st. Za razliku od likova koje je karakterizirala svetačka aureola dobrote ili likova zlih, fatalnih žena ili slijepo poslušnih, ovdje se radi o intelektualno superiornoj ženi, a s druge strane ženi koja se suvereno kreće bečkom umjetničkom scenom. Kroz njezin lik „autorica prikazuje pobunu zrele žene protiv patrijahalnog poretka i nudi je u dvostrukoj narativnoj uvjerljivosti. Hrvatski feminizam nije se u ovom romanu oglasio plakatski nego se prikazao u visoko estetiziranom kozmopolitskom ambijentu i kroz pogled začuđenog muškarca“. [5] Jagoda Truhelka pokazala je u svojim djelima veliko umijeće pripovijedanja koje karakterizira, zanimljivost, jasnoća, blagi humor, živi dijalog i sklad kompozicije. Od pripovjednih tehnika Truhelka je naročito vješta u opisu te su je neki kritičari nazvali majstoricom trenutka.

4. Zaključak

U dosadašnjim istraživanjima o ženi u hrvatskoj književnosti nema cjelovita uvida jer su istraživanja rijetka i parcijalna te svedena na interpretacije pojedinačnih likova. U ovom istraživanju htjela se pokazati karakterizacija dva tipa ženskih likova: idealizirani tip žene majke, čuvarice obiteljskog ognjišta i nacionalnog bića, tip žene kao nositeljice i promicateljice čistoće i nevinosti te drugi tip samosvjesne žene no bez osobina fatalnosti. Upravo se Truhelkine likovi mogu uzeti kao obrasci

spomenutih tipova što je analizom i pokazano. Neprolazna zasluga Jagode Truhelke je svakako u tome što je u stvaralački prostor hrvatskog realizma koji je bio rezerviran gotovo samo za muške pisce unijela žensku vizuru. Truhelka je vrlo uspješno utjelovila tipove ženskih likova (prema podjeli koju je naznačila Helena Sablić Tomić), mitski tip te individualni tip. Vojača je tipična predstavница mitskog tipa, žena-majka koja se ostvaruje samo u djetetu. Vojača odbacuje ljubav zbog jedne krive optužbe te postaje osoba čija je individualnost potisnuta društvenim normama. Njezina pozicija je inferiorana i ona prihvaća bespogovorno sve što joj nameće zajednica. S druge strane Zdenka Podravac je individualni tip. Ona je intelektualno superiorna žena, žena koja se suvereno kreće bečkom umjetničkom scenom. Kroz njezin lik autorica prikazuje pobunu zrele žene protiv patrijahalnog poretka. Osnovna razlika između mitskih i individualnih tipova je u tome što se likovi prve skupine primarno ostvaruju u sociološkom prostoru. Likovi druge skupine ne pristaju niti na jedan kompromis nego pronalaze rješenja samorealizacije. Truhelka se pridružila genezi razvoja ženskih likova u književnim tekstovima pišući o ženi koja nije samo predodžba muškarčeva lika, o ženi koja postaje junakinja djela te pišući o tadašnjoj suvremenoj ženi istinski piše o sebi samoj.

5. Literatura

- [1] Detoni Dujmić, D. (1998). *Ljepša polovica književnosti*, Matica hrvatska, ISBN 953-150-166-1, Zagreb
- [2] Detoni Dujmić, D. (1995). Priče iz zbilje, U: *Vojača*, Jagoda Truhelka, 403-415, Školska knjiga, ISBN 953-0-60320-7, Zagreb
- [3] Klarić, S. (2004). Portret i djelo Mare Švel-Gamiršek. *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja Ogranak MH Vinkovci*, 2004, br.22 (53-71)
- [4] Mayer, H. (1981). *Autsajderi*, Grafički zavod Hrvatske, Biblioteka Teka, SBN 953-151-233-7, Zagreb
- [5] Novak Prosperov, S. (2003) *Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, ISBN 953-212-033-5, Zagreb
- [6] Peleš, G. (1999). *Tumačenje romana*, Ar Tresor naklada, ISBN 953-6522-17-9, Zagreb
- [7] Sablić Tomić, H. (2005). *Gola u snu, O ženskom književnom identitetu*, Znanje, ISBN 953-195-527-1, Zagreb
- [8] Truhelka, J. (1995). *Vojača*, Školska knjiga, ISBN 953-0-60320-7, Zagreb
- [9] Truhelka, J. (1970). *Plain air*, Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj.107., MH, ISBN 100610086, Zagreb

Photo 068. Stonepit / Kamenolom